

УДК 811.111'37'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2\(39\).118625](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2(39).118625)

Строченко Л.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ СУБКОНЦЕПТУ PRODIGY У РОМАНІ Р.ДАЛА “MATILDA”

Стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації концепту GENIUS в англійській мові та мовленні, а саме – його структурної частини – субконцепту PRODIGY. В роботі наведено основні аспекти дослідження феномену геніальності у філософії та психології; проаналізовано дефініції лексичних одиниць genius та prodigy в англомовних словниках; виокремлено концептуальні ознаки досліджуваного концепту у романі Р.Дала «Матильда».

Ключові слова: вербалізація, концепт, субконцепт, концептуальна ознака, геній.

Строченко Л.В. Вербализация субконцепта PRODIGY в романе Р.Дала «Матильда». Статья посвящена исследованию особенностей вербализации концепта GENIUS в английском языке и речи, а именно – его структурной части – субконцепта PRODIGY. В работе указаны основные аспекты исследования феномена гениальности в философии и психологии; проанализированы дефиниции лексических единиц genius и prodigy в англоязычных словарях; выделены концептуальные признаки исследуемого концепта в романе Р.Дала «Матильда».

Ключевые слова: вербализация, концепт, субконцепт, концептуальный признак, гений.

Strochenko L. Verbalization of the subconcept PRODIGY in the novel “Matilda” by R.Dahl. The article is dedicated to the investigation of the peculiarities of verbalization of the concept GENIUS in the English language and speech, namely its structural part – subconcept PRODIGY. The research presents main aspects of the study of the phenomenon of genius in philosophy and psychology; analyzes definitions of the lexical units “genius” and “prodigy” in the English dictionaries; singles out conceptual features of the analyzed concept in the novel “Matilda” by R.Dahl. The following conceptual features of PRODIGY have been singled out on the basis of dictionary definitions: young age; intellectual power, talent, extraordinary / superior. The following conceptual features of the subconcept PRODIGY have been singled out on the basis of the novel “Matilda” by R.Dahl: young age, extraordinary intellectual power.

Key words: verbalization, concept, subconcept, conceptual feature, genius.

Геніальність як феномен найвищої творчої здібності у науковій чи художній діяльності є об'єктом вивчення числених розвідок у рамках філософії та психології. Серед основних напрямів трактування та дослідження феномену геніальності відзначимо *ірраціональний підхід*, який наголошує на божественній природі геніальності та є тісно пов'язаним з архаїчним і релігійними уявленнями; *раціональний підхід*, у межах якого геніальність розглядається як вроджена якість людини, що дозволяє уточнити геніальність як властивість людського розуму і робить можливим її дослідження різними напрямками в психології, педагогіці і генетиці та визначення біологічних (інстинкти, пам'ять, генетична спадковість, вроджені здібності до творчості) і психологічних (фантазія, уява, натхнення, спонтанність) факторів геніальності; *емпіричний підхід*, з точки

зору якого геніальність є набутою властивістю людини в процесі її розвитку; *соціокультурний підхід*, який розглядає значимість і разом з тим проблематичність взаємодії генія і суспільства [10]. Зазначений феномен, однак, зостається поза увагою лінгвістів, що увиразнює *актуальність* даного дослідження.

Мета роботи полягає у вивченні особливостей вербалізації субконцепту PRODIGY як складової частини концепту GENIUS в англійській мові та мовленні на матеріалі роману Роалда Дала «Матильда».

У нашому дослідженні ми ґрунтуємось на теоретичному доробку семантико-когнітивного підходу до вивчення концептів, який досліджує співвідношення семантики мови з концептосферою народу, співвідношення семантичних процесів з когнітивними. Представники цього напрямку в когнітивній лінгвістиці потрактовують концепт як приналежність свідомості людини, глобальну одиницю розумової діяльності, квант структурованого знання [1, 7-8]. Структуру концепту складає певна кількість інших повноцінних концептів, для позначення яких використовуємо термін *субконцепт* [6].

Мова є одним із основних інструментів пізнання та концептуалізації навколишнього світу, оскільки аналіз мовних засобів дозволяє найбільш простим та ефективним способом виявити ознаки концепту та змодельовати його. Концепт як складний комплекс ознак має багаторівневе представлення в мові. Найбільш інформативним з цієї точки зору виступає лексичний рівень. Спираючись на цей рівень дослідження можливо виявити набір груп ознак, які формують структуру того чи іншого концепту. Такі групи складаються з більш-менш поширеної сукупності ознак, які, об'єднуючись на основі родової або видової характеристики, висловлюють той чи інший спосіб концептуалізації [1, 18].

Отже, склад того чи іншого концепту виявляється через словникові тлумачення мовних одиниць, які його репрезентують та мовленнєві контексти. З огляду на зазначене вище, цілком логічним першим етапом аналізу складу будь-якого концепту є розгляд словникових дефініцій його мовних репрезентантів, що власне входить до завдань даного дослідження.

Насамперед, звернімося до етимології англійської лексичної одиниці *genius*, яка номінує відповідний концепт.

“*L. genius, prop., the superior or divine nature which is innate in everything, the spirit, from genere, gignere, to beget, bring forth*” (11).

Як зазначає Р.О. Будагов, латинське *genius* було маловживаним словом і довго зберігало зв'язки з дієсловами *genere, gignere (народжувати)*. «Геній сприймався як дещо вроджене, притаманне людині, сім'ї та навіть місцевості» [2, 160]. Таким чином, внутрішня форма цієї номінації актуалізує ірраціональну складову відповідного концепту. Саме в такому ракурсі розглядає концепт ГЕНІЙ Ю.С. Степанов. Учений наголошує, що *геній, ангел, іпостась, душа* є частинами одного понятійного поля – *внутрішнього Я людини*. Геній в античності – це дух, божество життєвої сили, яке з народження було притаманне лише чоловікам (аналогічним божеством жінок вважалась Юнона) [8, 581-584].

І лише у другій половині XVIII століття відбувається перелом у семантиці цієї лексичної одиниці. З того часу *genius* позначає не тільки особливу здібність, але й саму людину, яка має цю якість. Саме тоді з'являються численні трактати Е. Юнга, Д. Дідро, І. Канта, які дають поштовх для подальших досліджень цього феномену [2, 160].

Що ж стосується етимології лексичної одиниці *prodigy*, то вона вказує на надзвичайність відповідного феномену:

“prodigy – late 15c., “sign, portent, something extraordinary from which omens are drawn,” from Latin prodigium “prophetic sign, omen, portent, prodigy,” from pro “forth, before” + -igium, a suffix or word of unknown origin, perhaps from the same source as aio “I say”. Meaning “child with exceptional abilities” first recorded 1650s” (12).

Внутрішня форма цієї номінації (пророцький знак, знамення) також актуалізує ірраціональну складову відповідного субконцепту.

Розглянемо словникові дефініції лексичної одиниці, яка номінує субконцепт PGODIGY:

“prodigy – a person, esp. a child or young person, having extraordinary talent or ability: a musical prodigy” (12);

“prodigy – an unusually gifted or intelligent (young) person; someone whose talents excite wonder and admiration; she is a chess prodigy” (12).

Як бачимо, словникові визначення актуалізують такі ознаки як вік (*a child or young person*); інтелект (*ability, intelligent*); творчі здібності (*talent, gifted*); надзвичайність (*extraordinary, unusually, excite wonder and admiration*).

Мовленнєве втілення досліджуваного концепту розглянуто на матеріалі роману британського письменника Роалда Дала «Матильда».

Зазначений роман – найпопулярніша книга Роалда Дала. Головна героїня Матильда – геніальна дитина, проте її родичі так не вважають. Для них вона – зайвий клопіт, головний біль. І Матильда вирішує перевиховати своїх обмежених і зациклених на собі родичів, а заодно й жахливу директорку школи, яка всіляко принижує її. У 1988 році роман було визнано найкращою книжкою для дітей.

Розпочинається роман із композиційно-мовленнєвої форми «міркування», в якому оповідач презентує свої оздуми щодо ставлення батьків до розумових та креативних здібностей своїх дітей. На його думку, найчастіше батьки переоцінюють ці здібності, вважаючи свою абсолютно нездарну дитину генієм:

“It’s a funny thing about mothers and fathers. Even when their own child is the most disgusting little blister you could ever imagine, they still think that he or she is wonderful. Some parents go further. They become so blinded by adoration they manage to convince themselves their child has qualities of genius. Well, there is nothing very wrong with all this. It’s the way of the world. It is only when the parents begin telling us about the brilliance of their own revolting offspring, that we start shouting, “Bring us a basin! We’re going to be sick!” (13).

Досить рідко, як зазначає оповідач, трапляються батьки, які взагалі не цікавляться своїми дітьми, що є набагато гіршим від попереднього випадку.

Саме такими і є батьки маленької дівчинки Матильди, які не могли дочекатися, доки їх дочка виросте і її можна буде викинути з їхнього життя:

“Occasionally one comes across parents who take the opposite line, who show no interest at all in their children, and these of course are far worse than the doting ones. Mr. and Mrs. Wormwood were two such parents. They had a son called Michael and a daughter called Matilda, and the parents looked upon Matilda in particular as nothing more than a scab. A scab is something you have to put up with until the time comes when you can pick it off and flick it away. Mr. and Mrs. Wormwood looked forward enormously to the time when they could pick their little daughter off and flick her away, preferably into the next county or even further than that” (13).

Надалі за допомогою антитези та графічного прийому зміни шрифту – курсиву – автор підкреслює всю жахливість подібного ставлення до своєї дитини, яка до того ж має надзвичайні здібності:

*“It is bad enough when parents treat **ordinary children** as though they were scabs and bunions, but it becomes somehow a lot worse when the child in question is **extra-ordinary**, and by that I mean sensitive and brilliant. Matilda was both of these things, but above all she was brilliant. Her mind was so nimble and she was so quick to learn that her ability should have been obvious even to the most halfwitted of parents. But Mr. and Mrs. Wormwood were both so gormless and so wrapped up in their own silly little lives that they failed to notice anything unusual about their daughter. To tell the truth, I doubt they would have noticed had she crawled into the house with a broken leg” (13).*

У наведеному уривку актуалізується поняттєва ознака *надзвичайності* інтелектуальних здібностей у структурі досліджуваного субконцепту, що вербалізується такими номінативними одиницями: *extra-ordinary, brilliant, quick to learn*.

Поряд із зазначеною концептуальною ознакою досить часто зустрічаємо вербалізацію ще однієї поняттєвої ознаки, яка, власне, є диференційною ознакою, що відрізняє субконцепт PRODIGY від концепту GENIUS, - молодий вік. Автор неодноразово зазначає, що мовлення Матильди було бездоганне, а її словниковий запас дорівнював дорослому:

*“Matilda’s brother Michael was a perfectly normal boy, but the sister, as I said, **was something to make your eyes pop. By the age of one and a half her speech was perfect and she knew as many words as most grown-ups.** The parents, instead of applauding her, called her a noisy chatterbox and told her sharply that small girls should be seen and not heard” (13).*

Знову ж таки відзначимо, що і в цьому питанні батьки дівчинки знаходили лише негативні аспекти та хотіли, аби вона мовчала.

До трьох років Матильда сама навчилася читати, а в чотири могла читати досить швидко:

*“**By the time she was three**, Matilda had taught herself to read by studying newspapers and magazines that lay around the house. **At the age of four, she could read fast and well** and she naturally began hankering after books. The only book in the whole of this enlightened household was something called Easy Cooking belonging to her mother, and when she had read this from cover to*

cover and had learnt all the recipes by heart, she decided she wanted something more interesting” (13).

У віці чотирьох років Матильда щодня ходила до місцевої бібліотеки, де протягом декількох місяців перечитала всі книжки, спочатку дитячі, а згодом і світових класиків – Дікенса, Хемінгуея тощо:

“From then on, every afternoon, as soon as her mother had left for bingo, Matilda would toddle down to the library. The walk took only ten minutes and this allowed her two glorious hours sitting quietly by herself in a cozy corner devouring one book after another. When she had read every single children’s book in the place, she started wandering round in search of something else» (13).

Саме у книжках вона знаходила розраду, у світі літератури вона не почувалася самотньою:

“These books gave Matilda a hopeful and comforting message: You are not alone” (13).

Байдуже та зневажливе ставлення батьків не просто засмучували дівчинку, воно спонукало її до своєрідної помсти. Матильда вигадувала різні способи покарання своїх батьків: підміняла татів гель для волосся на мамину фарбу, наливала супер-клей на його капелюх тощо:

*“Matilda longed for her parents to be good and loving and understanding and honourable and intelligent. The fact that they were none of these things was something she had to put up with. It was not easy to do so. But the new game she had invented of punishing one or both of them each time they were beastly to her made her life more or less bearable. Being very small and very young, the only power Matilda had over anyone in her family was **brain-power**. For sheer cleverness she could run rings around them all” (13).*

Як бачимо із наведеного уривку, актуалізується не лише поняттява ознака надзвичайних інтелектуальних здібностей, але й асоціативні ознаки страждання та мстивості. Дівчинка дуже хотіла знайти друга, людину, яка б розуміла її та добре до неї ставилась:

“Sometimes Matilda longed for a friend, someone like the kind, courageous people in her books” (13).

Такого друга вона знайшла в особі своєї першої вчительки – міс Хані, яка з першої зустрічі оцінила здібності Матильди та всіляко її підтримувала. Нарикінці роману міс Хані замінює дівчинці мати. Коли рідні батьки Матильди вирішують покинути країну, вона просить залишити дівчинку з нею, на що бітьки із радістю погоджуються. Таким чином, дівчинка-вундеркінд нарешті отримала шанс на краще життя.

Проведений аналіз уможливив виокремлення таких концептуальних ознак субконцепту PRODIGY: мотиваційних: *надзвичайність*; понятійних ознак: *молодий вік, надзвичайні інтелектуальні здібності*; та асоціативних ознак: *страждання через нерозуміння оточуючих, мстивість*.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розгляді особливостей вербалізації концепту GENIUS та його субконцепту PRODIGY в англійському різножанровому дискурсі.

Список літератури

1. Антологія концептів / Под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. Том 1. – Волгоград: Парадигма, 2005. – 352 с.

2. Будагов Р.А. История слов в истории общества / Рубен Александрович Будагов – М.: Просвещение, 1971. – 270 с.
3. Ефремова Д.А. Типы англоязычных биографий второй половины XX – начала XXI века / Д.А. Ефремова // Филология и культура. – 2013. – № 1 (32). – С.142-145.
4. Колегаєва І.М. Перцептивне і когнітивне бачення світу: ономазіологічний аспект. / І.М.Колегаєва // Вісник ОНУ імені І.Мечникова. – Том 18. – Вип. 2(6) 2013. – С.63-69.
5. Колегаєва І.М. Що нам показує картина світу: людський чинник ономазіологічних процесів / І.М. Колегаєва // Наукові записки НАУКМА. – Том 164. Філологічні науки (Мовознавство) – 2014. – С.8–11.
6. Минченков А.Г. Концепт DISRESPECT и возможности его изучения / А.Г. Минченков, А.А. Горелова // Вестник Санкт-Петербургского университета. – Выпуск 2. – 2015. – С. 122-130.
7. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
8. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры / Ю.С. Степанов: Изд. 2-е, испр. и доп. – М.: Академический проект, 2001. – 990 с.
9. Строченко Л.В. Вербалізація концепту GENIUS / ГЕНІЙ в англійських біографіях Леонардо да Вінчі / Л.В. Строченко // Одеський лінгвістичний вісник. – Випуск 8. – 2016. – С. 51-54.
10. Хомченкова Е.А. Феноменология гениальности: от антропной к социокультурной детерминации / Е.А. Хомченкова: Автореф. дис ... канд. філос. наук: 09.00.13. – Омск, 2007. – 20 с.
11. Genius. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/genius>
12. Prodigy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thefreedictionary.com/prodigy>
13. Roald Dahl. Matilda. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://jssisdubai.com/document/uploaded/matilda.pdf>

References

1. Antolohyya kontseptov (2005). Pod red. V.Y. Karasyka, Y.A. Sternyna. Tom 1. – Volhohrad: Paradyhma
2. Budahov, R.A. (1971). Ystoryya slov v ystoryy obshchestva / Ruben Aleksandrovych Budahov – M.: Prosveshchenye.
3. Efremova, D.A. (2013). Typy anghloyazichnykh byohrafyy vtoroy polovyni XX – nachala XXI veka / D.A. Efremova. In Fylohohyya y kul'tura. 1 (32), 142-145.
4. Kolehayeva, I.M. (2013). Pertseptyvne i kohnityvne bachennya svitu: onomasiolohichnyy aspekt. In Visnyk ONU imeni I.Mechnykova. – Tom 18. – Vyp. 2(6), 63-69.
5. Kolehayeva, I.M. (2014). Shcho nam pokazuye kartyna svitu: lyuds'kyy chynnyk onomasiolohichnykh protsesiv. In Naukovi zapysky NaUKMA. Tom 164. Filolohichni nauky (Movoznavstvo), 8–11.
6. Mynchenkov, A.H., Horelova, A.A. (2015). Kontsept DISRESPECT y vozmozhnosty eho yzuchenyya. In Vestnyk Sankt-Peterburhskoho unyversyteta. – Vipusk 2, 122-130.
7. Selivanova, O. (2016). Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediya. Poltava: Dovkillya-K.
8. Stepanov, Yu.S. (2001). Konstany: Slovar' russkoy kul'tury / Yu.S. Stepanov: Yzd. 2-e, yspr. y dop. – M.: Akademicheskyy proekt.
9. Strochenko, L.V. (2016). Verbalizatsiya kontseptu GENIUS / HENIY v anghlomovnykh biohrafyakh Leonardo da Vinchi. In Odes'kyy linhvistychnyy visnyk. – Vypusk 8, 51-54.
10. Khomchenkova, E.A. (2007). Fenomenolohyya henyal'nosty: ot antropnoy k sotsyokul'turnoy determynatsyy. Avtoref. dys ... kand. filos. nauk: 09.00.13. – Omsk.
11. Genius. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.thefreedictionary.com/genius>
12. Prodigy. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.thefreedictionary.com/prodigy>
13. Roald Dahl. Matilda. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://jssisdubai.com/document/uploaded/matilda.pdf>

Стаття надійшла до редакції 19.09.2017 р.